

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 386. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608064214688/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

dens mere dunkle og driftsprægede sider, så også de kan opnå en fyldestgørende tilfredsstillelse.

Som dannelsesroman adskiller *Helten* sig imidlertid fra den klassiske tradition derved, at Clemens Beks personlighedsudvikling forløber i et samfundsmæssigt tomrum. I den klassiske dannelsesroman sker formningen af personligheden gennem sammenstødet mellem driftens og lidenskabens begæringer og omverdenens forbud og krav. At blive sig selv er også at finde sin plads i verden. I *Helten* derimod har omverdenen ingen opdragende virkning, men kun en opløsende og nedslående. Først da omverdenen falder bort, kan Clemens Bek gennemgå den afsluttende personlighedsdannelse, der symboliseres ved tårnoprigningen og er forstået som en rent indre, psykisk proces. At blive sig selv er især at blive ensom. Herefter er Clemens Bek også, som det jo hedder, »død for verden«, og romanen har ikke stort at fortælle om sidste halvdel af hans liv. Indtil er Clemens Bek da nok »Helten«, men udadtil – i samlivet med sin omverden – er han »en Stakkel«. Som romanens sidste ord lyder: »Ja, hvad vilde Verden, hvad vüde vi alle blive, om ikke der gaves Stakler som han?«

Hvad der mislykkes for Steffan Choräus – symboliseret ved hans fald på tårntrappen – er da en sådan individuel og rent indre dannelse. Den, der støder ham ned ad trappen, er folgerigtigt Susanna, som netop billedgør livets udadvendte drift mod seksualitet og ernæring. Hun er romanens seksualitetssymbol, og i bogens sidste del er hun midtpunktet i den Sankta Lucia-fest, der efter värmlandisk skik tænkes som en afglans af et himmelsk ædeorgie.

Blandt *Jærnets* fortolkere har adskillige bemærket, at Kidde med denne roman vendte tilbage til en skrivemåde, han ellers havde forladt tidligere i forfatterskabet. I virkeligheden søger Kidde med *Jærnet* helt tilbage til de forestillinger, der var bærende i den klassiske dannelsesroman. Hvorledes man end må forestille sig det samlede romanværks udgang, er *Jærnet* selv anlagt, så den kompositorisk stræber hen imod en opfyldelse af den klassiske dannelsesforestillings krav – at inder- og yderverden skal gennemtrænge hinanden. Synet på omverdenen er iske just lysere end i *Helten*. Det er en omverden præget af vold og undertrykkelse og begær – med de lemlastede og forkrøblede jernværksarbejdere som grundlaget for kulturens hus (»Morgongåfva»), hvor højt det end hvælver sig mod himlen. Man

kan til en vis grad betragte *Jærnet* som et modbillede til Selma Lagerlöfs forelskede skildring af Värmland i *Gosta Berlings saga* (1891). Men trods alt er det denne voldens verden, der bliver stillet Steffan som opgave. I *Helten* tror Clemens Bek på sin o at kunne vælge denne del af tilværelsen fra, der til gengæld overlades til den anderledes driftige og livsduelige Adam i København – i *Jærnet* hedder netop det jernbrug, som Steffan Choräus skal arve, oprindelig Adamslyttan. Af denne bundethed til omverdenen, som romanens anlæg pålægger personerne, udspringer også en voldsomhed og lidenskabelighed i sproget, der er langt heftigere end *Heltens* sprøde og resignerede tone.

Vendtheden mod verden er indlertid ikke resultatet af et valg, men langt snarere en påtvungen skæbne. Man er på forhånd – lykkeligt eller ulykkeligt – bundet til verden, før der overhovedet kan tales om valg eller bevidsthed. Symbolet på denne binding er netop jærnet, der ikke blot er indeholdt i de malme, som jernbrugene udnytter, men også i menneskets eget blod: «(.) hver Dråbe i hans Blod, som hver Sten i Morgongåfvas Jord var rod af Jærn» (s. 51). Man kan bruge jærnet eller rase imod det, men man kan ikke tænke eller vælge det bort.

Idet Kidde netop ser jærnet som det symbol, der sammenknytter inder- og yderverden, viser der sig samtidig en afgørende forskel til den traditionelle dannelsesroman. Forskellen består deri, at jærnet symboliserer noget ubevidst – dels menneskets umiddelbare drift mod magt, ernæring og seksualitet, dels den ikke-bevidste natur. Der gives således ikke noget erkendelses- eller bevidsthedsrum, hvori omverdenen og individets bevidsthed kan forenes – det erkendelsesrum, som i den klassiske dannelsesroman var fortællerens plads. Hvad der i *Jærnet* styrer personernes og samfundets liv, er ikke den bevidste vilje, men derimod blinde og ubevidste kræfter. I den ydre sociale verden drejer det sig om selvberoenæ, økonomiske love, der i kraft af deres egen logik omstyrer såvel verdensriger som Värmlands traditionelle bjergværksdrift. Og i det indre liv drejer det sig om ubevidste instrukter, der styrer bevidsthedsstrømmens tablende associationsforløb.

Man kunne også sige, at forskellen fra den traditionelle dannelsesforestilling består i det bevidste jøgs manglende udvikling eller myndighed. Alföns Höger ser det som et borgerligt træk ved den skom-